

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ТА ЙОГО ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 339.13

Гросул В. А.

МЕХАНІЗМ ВПЛИВУ ПРОПОЗИЦІЇ НА ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Визначено тенденції, притаманні формування пропозиції на ринку плодів та овочів за сучасних умов розвитку, встановлено особливості формування цін на плодоовочеву продукцію під впливом зміни пропозиції.

Ключові слова: ринок плодоовочевої продукції, пропозиція, ціна.

Grosul V.

A MECHANISM OF INFLUENCE OF SUGGESTION IS ON PRICING AT THE MARKET OF FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTS

Tendencies are certain, inherent forming of suggestion at the market of garden-stuffs and green-stuffs at the modern terms of development, the features of forming of prices are set on plodovo-ovochevu products under act of change of suggestion.

Keywords: market of fruit and vegetable products, suggestion, price.

Вступ. Одним з найактуальніших питань продовольчої безпеки країни є забезпечення населення високоякісними продуктами харчування власного виробництва. З цієї точки зору, важливим соціально-економічним завданням є створення в Україні необхідних умов для стабільного функціонування продовольчого ринку та безперерйного задоволення потреб населення в продуктах харчування повсякденного попиту.

Однією з найважливіших проблем сучасного функціонування продовольчого ринку України є його стабілізація. В умовах рівноваги на продовольчому ринку найважливішим показником зростання стабільності є стабілізація цін на продукцію сільського господарства й тенденцій щодо їх зниження. В умовах нестабільного ринку зниження врожаю та обсягу пропозиції продукції за нееластичного попиту призводить до значного зростання цін, за збільшення врожаю та обсягу пропозиції – до їх спаду. У комплексі заходів, спрямованих на формування ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, значна роль належить дослідженню впливу пропозиції на формування цін на продовольчому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виникнення та розвиток ринку пов'язані з тривалим історичним процесом, що й зумовлює різноманітне трактування цього поняття й особливу увагу відомих учених, таких як Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рі-

кардо, К. Маркс, А. Маршал, Дж. Кейнс, Ф. Котлер, К. Макконнелл, С. Мочерний та ін. [2; 4–8]. Особливостям ринку продовольства присвячені праці П. Саблука, Л. Мельника, Г. Мостового. Проблема ціноутворення на продовольчу продукцію досить широко розглядалася у публікаціях вітчизняних наукових видань. Окремо слід відзначити роботи М. Дем'яненка, П. Саблука, О. Шпичака та ін. Вони характеризуються як широким колом проблем, що досліджуються, так і глибиною наукового аналізу. Разом з тим, окремі проблеми ціноутворення на продовольчі товари ще й досі недостатньо представлені у результатах досліджень.

Постановка завдання Метою статті є дослідження джерел формування пропозиції на ринку плодів та овочів за сучасних умов розвитку, визначення особливостей формування цін на плодоовочеву продукцію під впливом зміни пропозиції.

Виклад основного матеріалу. В ринковому середовищі збалансованість ринку визначається дією законів попиту і пропозиції. Перший відображає зв'язок між цінами і кількістю продукції, яку куплять за будь-якою ціною, а другий свідчить, що продавці прагнуть більше товарів продати за високими цінами і менше – за низькими (при цьому роль держави обмежується опосередкованим впливом на досягнення врівноважених макроекономічних пропозицій шляхом забезпечення правової бази

та економічних умов для виробничо-збутової діяльності) Пропозиція, привносячи елементи регулювання в ринковий механізм, покликана погоджувати виробництво і споживання, та повинна бути спрямована, насамперед, на виробництво продуктів, які продаються, а не на продаж того, що виробляється.

Сучасний стан формування пропозиції плодово-овочевої продукції в Україні безпосередньо залежить від пропозиції сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки.

В Україні за останні роки роль сільського господарства як важливої ланки агропродовольчої системи зростає. В цій галузі зосереджена майже третина основних виробничих фондів, працює четверта частина населення, зайнятого в національному господарстві, виробляється понад 20% валового суспільного продукту та третина національного доходу [6]. У 2011 р. загальний обсяг виробництва валової продукції сільського господарства склав 233,7 млрд. грн. (119,9% проти 2010 р.) [9].

У ринкових умовах господарювання сільськогосподарські товаровиробники переорієнтувалися на виробництво продукції рослинництва, як більш рентабельної, що вплинуло на зміну співвідношення питомої ваги продукції рослинництва й тваринництва в загальному обсязі валової продукції сільського господарства.

Саме досягнення значних приростів продукції у галузі рослинництва у 2011 р. обумовило загальну позитивну тенденцію зростання обсягів виробництва у сільському господарстві. У 2011 р. валове виробництво рослинницької продукції склало 162,4 млрд. грн., або 69,5% від загального обсягу продукції сільського господарства. Порівняно з 2010 р. виробництво продукції рослинництва збільшилося на 30,4%.

У господарствах усіх категорій виробництво картоплі (24,2 млн. т) збільшилось проти 2010 р. на 29,6%, овочів (9,8 млн. т) – на 21,0%, що зумовлено, передусім, підвищенням урожайності цих культур відповідно на 26,8% та на 12,3%. Обсяги виробництва плодоягідної продукції зросли на 8,3%, винограду – на 27,9%. Отримані у 2011 р. обсяги виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції зумовили найвищі за роки незалежності рівні виробництва на одну особу цукрових буряків (410 кг), картоплі (531 кг), овочів (215 кг).

У контексті нашого дослідження слід звернути увагу і на ціни на сільськогосподарську продукцію, що склалися останніми роками на цьому ринку. Середні ціни продажу плодово-овочевої продукції у 2011 р. порівняно з 2008 р. зросли (на картоплю – на 76%, на овочі – на 3,8%, на плоди та ягоди – на 47,3%). Найбільшими темпами зростали ціни на картоплю, плоди та ягоди, що негативно впливає на споживання цих видів продукції, особливо соціально незахищеними верствами населення.

Співвідношення цін на реалізовану сільськогосподарську продукцію та промислову продукцію, що споживалася в аграрному секторі, протягом дев'яти місяців 2011 р. спостерігалось перевищення (від 1,5% до 6,5%) індексів цін реалізації продукції

сільського господарства над індексами цін спожитої промислової продукції [9]. Починаючи з січня-жовтня і до кінця року, зокрема, через різке зниження цін на основні види продукції рослинництва, склалось перевищення індексів цін на матеріально-технічні ресурси промислового походження над ціновими індексами реалізації продукції сільського господарства. У цілому за рік індекси становили, відповідно, 118,6% та 113,6%.

Стан формування пропозиції продовольчих товарів в Україні обумовлюється й динамікою розвитку харчової промисловості. За підсумками 2011 р. обсяги виробленої продукції у галузі виробництва харчових продуктів та напоїв залишилися на рівні попереднього року. Разом із тим, починаючи з 2008 р. спостерігається негативна тенденція скорочення обсягів виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 2,1%, 6% та 0,6% у 2008 р., у 2009 р. та 2011 р. відповідно). Отримано приріст продукції у м'ясній промисловості (5,2%), переробленні та консервуванні овочів та фруктів (10,4%), виробництві цукру (41,1%), олії та жирів (4,5%). Зменшення випуску продукції спостерігалось у виробництві напоїв (на 9,2%), борошномельно-круп'яній, кондитерській та молочної промисловості (відповідно на 2,7%, 3,5% та 6,7%).

Вагомим чинником формування пропозиції продовольчих товарів в сучасних умовах є імпорт продовольчих товарів та сировини для їх виробництва. У 2011 р. імпортовано сільськогосподарської продукції і продовольства на 6,3 млрд. дол. США (на 0,6 млрд. дол. США більше, ніж у попередньому році). У вартісній структурі імпорту країни частка даної продукції склала 7,7% (у 2010 р. – 9,5%).

У загальній вартості експортованої сільськогосподарської продукції та продовольства частка готових харчових продуктів складала 23%. У 2011 р. експорт готових харчових продуктів з України у вартісному вимірі збільшився у порівнянні з попереднім роком на 14,3% і склав 2939 млн. дол. США. На готові харчові продукти припадає 47,7% від загального обсягу імпорту продукції сільського господарства і харчової промисловості. Імпорт готових харчових продуктів збільшився на 20,8% і склав 3026,5 млн. дол. США.

Разом із тим, слід зазначити, що вітчизняна промисловість має всі потенційні можливості задовольняти внутрішній попит на продовольчому ринку. Висновок щодо потенційної можливості задоволення внутрішнього попиту на певні продукти харчування за рахунок внутрішньої пропозиції підтверджується і оприлюдненими даними Держкомстату щодо рівня самозабезпеченості основними видами продовольства [3].

До позитивних тенденцій 2011 року можна віднести зниження відсотку імпортозалежності плодово-ягідної продукції при одночасному збільшенні ємності ринку (що є ознакою зростання середньодушового споживання населенням цих видів продовольства).

Усвідомлення явищ та тенденцій, притаманних формуванню пропозиції плодоовочевих товарів в Україні, є підставою для розробки системи адекватних заходів регулюючого та стимулюючого характеру на рівні державних та місцевих органів влади.

Практика неодноразово підтверджувала, що вибух пропозицій чи ажіотаж попиту неодмінно дестабілізують обсяги продажу та ціни на продукцію. Внаслідок цього лихоманить ринок у цілому і за всіма напрямками, від втрат потерпають і виробники, і споживачі. Причина такої дестабілізації ринку полягає у відсутності ефективного регуляторного впливу держави на динаміку обсягів продажу і цін на продукцію. Значною мірою це зумовлено відсутністю повної, оперативної та достовірної інформації про кон'юнктуру попиту та пропозиції продукції, коливаннями обсягів продажу, структурними співвідношеннями виробництва та споживання продукції, коливаннями цін. Внаслідок цього, заслуговує на увагу дослідження цінового фактора при збалансуванні попиту і пропозиції на ринку продовольчих товарів.

Ціноутворення на продукти харчування – одне з найактуальніших і найболючіших питань сьогодення, адже торкається кожного громадянина держави. При розрахунку індексу споживчих цін продукти харчування та безалкогольні напої складають у ваговій структурі 53,1%, що свідчить про значну питому вагу, а отже, дана проблема потребує детального аналізу.

В Україні індекс споживчих цін у 2011 р. становив 108%, у 2010 р. – 109,4%. При цьому наша країна займає одне з перших місць за індексом інфляції як серед країн СНД, так і серед окремих країн світу.

У 2011 р. відбулось підвищення цін на окремі основні споживчі товари. Протягом року продукти харчування подорожчали на 6,4%, зокрема, молоко – на 3,4%, риба та продукти з риби – на 6,5%, олія – на 6,8%, м'ясо та м'ясопродукти – на 6%, фрукти – на 6,8%. Разом з цим, подешевшали овочі – на 7,1%.

Особливістю формування цін на продукцію сільського господарства (та в кінцевому рахунку, на роздрібну ціну продуктів харчування) є залежність кон'юнктури ринку від дії низки чинників.

Ціни на сільськогосподарську продукцію в значному ступені залежить від цін на продукцію промисловості, що споживається в сільському господарстві. Зростаючі ціни на споживані сільським господарством ресурси призводять до технічної і технологічної відсталості, зменшення економічного інтересу до розвитку галузі, тому спричиняють зростання собівартості продукції.

Аналіз цінової кон'юнктури аграрного ринку свідчить, що переробні підприємства на протязі останніх років залишались одним з найбільш привабливих каналів збуту сільськогосподарської продукції для аграрних товаровиробників (поряд з комерційними структурами). Дослідження показали, що ціни на продукцію, у випадку реалізації її переробним підприємствам, в середньому були на 7-15% вище, ніж за іншими каналами збуту. При цьому, навіть такі позитивні тенденції не забезпечували аграрним формуванням одержання дос-

татньої кількості прибутку для забезпечення розширеного відтворення аграрного виробництва і змушували їх відмовлятися від ведення таких стратегічних товарних галузей, як буряківництво, молочне і м'ясне скотарство, свинарство.

Сільськогосподарські товаровиробники в переважній більшості не займаються заготівлею і переробкою сільськогосподарської продукції, а реалізують її суб'єктам господарювання третьої сфери АПК, або ж посередникам. Через свою відносну нечисельність, переробні підприємства володіють сильною ринковою владою, диктуючи сільськогосподарським товаровиробникам умови збуту і реалізації продукції, перш за все, встановлюють ціни на неї. З іншого боку, більш ніж 70% аграрної продукції потрапляє до комерційних посередників, які контролюють експортні, оптові та дрібнооптові товаропотоки та основні доходи від реалізації. Внаслідок непрозорості збуту продукції цим каналом виникає найбільше цінових проблем галузі. Відомо, що в структурі вартості валової продукції, яку сплачує кінцевий споживач, частка виробника (фермера) становить до 20%, близько 40% припадає на галузь переробки та харчової промисловості, решта зосереджується у підприємницьких структур, які зайняті реалізацією продуктів харчування [9].

Цінові коливання на ринку сільськогосподарської продукції в певній мірі зумовлені сезонністю виробництва аграрної продукції. Наприклад, найнижчі ціни на овочі, картоплю припадають на період збирання врожаю (липень-жовтень), тобто в цей період спостерігається збільшення пропозиції, найвищі ціни складаються з січня по червень, тому що в цей період додаються ще витрати на зберігання.

Ціни на продовольчі товари (особливо на продукти переробки зернових, картоплю, овочі) залежать від сприятливих погодно-кліматичних умов, які є передумовою врожайності. Якщо рік був врожайним – на ці продукти ціни нижчі – це пояснюється великою пропозицією; і, навпаки, якщо рік видався маловрожайним – ціни підвищуються (зменшення пропозиції).

Зростання цін реалізації сільгоспідприємств певним чином вплинуло на динаміку цін виробників харчових продуктів і напоїв, які за 2011 р. збільшилися на 9,4%. Зазначимо, що підвищення цін виробників харчових продуктів мало першочерговий вплив на загальне подорожчання продуктів харчування. Це безпосередньо позначилося на зростанні споживчих цін, зважаючи на те, що питома вага українських виробників у роздрібному товарообороті продовольчих товарів складає близько 90%.

Особливості ціноутворення на продукцію харчової промисловості зумовлені, перш за все, соціальним характером продукції галузі, масштабом державного контролю та регулювання, залежністю цін на продукцію від пропозиції та цін на сировину і матеріали, інтенсивністю конкуренції на міжнародному та національному ринках.

Враховуючи, що підприємства харчової промисловості є сировинними та матеріаломісткими, і кінцева ціна на виріб залежить від ціни сировини і

матеріалів, особливістю ціноутворення є залежність підприємств харчової промисловості від постачальника сировини, яким найчастіше виступають підприємства агропромислового комплексу. Загалом на підприємствах харчової промисловості вартість сировини становить 80-90% ціни виробу. У зв'язку з цим, кінцева ціна на виріб залежить від ціни сировини і матеріалів, які виробляє агропромисловий комплекс.

Слід звернути увагу на залежність цін підприємств харчової промисловості від витрат на паливо та енергоносії, витрат на упаковку, сезонності виробництва продуктів харчування, світових котировань цін. Так, зростання вартості енергоносіїв в значному ступені впливає на формування цін під час виробництва хліба, кондитерських та ковбасних виробів, твердого сиру, соків та пива. Підвищення цін на паливо спричиняє зростання цін на макаронні вироби, крупи, рибні продукти, цукор, горілку, плодоовочеві консерви, кондитерські вироби, приправи, харчові добавки. Зростання вартості упаковки істотно збільшує ціну на соки, соуси, консерви, пиво, алкоголь, безалкогольні напої, соняшникову олію. Сезонність виробництва і споживання спричиняє коливання цін на молочні вироби, морозиво, цукор, соняшникову олію, плодоовочеві консерви, пиво, безалкогольні напої, алкоголь.

Висновки. Підводячи підсумки проведеного дослідження, відзначимо, що динаміка споживчих цін на продовольчому ринку сформувалася під сукупним впливом факторів, які сприяли підвищенню цін з боку пропозиції, а саме: зовнішніх чинників (зростання світових цін на продовольство, нафту та нафтопродукти тощо) та внутрішніх (відсутність продовольчої політики уряду; зменшення виробництва сільськогосподарської продукції та,

відповідно, зростання цін виробників; підвищення цін на паливо та енергоносії). Дія цих чинників була підсилена підвищенням соціальних гарантій, яке, з одного боку, мало вплив на інфляцію попиту, з іншого – підсилювало інфляцію пропозиції, оскільки підвищення мінімальної заробітної плати зумовило зростання собівартості виробництва і, як наслідок, і споживчих цін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіко-організаційні особливості розвитку роздрібної торгівлі хлібом та хлібопродуктами : монографія / [Н. О. Власова, В. А. Гросул, О. М. Филипенко, В. М. Калашніков.] – Харків : ХДУХТ, 2009. – 274 с.
2. Эрроу К. Возможности и пределы рынка как механизма распределения ресурсов / К. Эрроу // THESIS – 1993. – № 2. – С. 55–58.
3. Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2011 році / Електронний ресурс. – Режим доступу : www.me.gov.ua/file/link/.../zvvit2011.doc.
4. Львов Ю. А. Основы экономики и организации бизнеса / Ю. А. Львов – СПб., 1992. – 383 с.
5. Нуреев Р. М. Основы экономической теории / Р. М. Нуреев. – М., 1996. – С. 80.
6. Немчинов В. С. Избранные произведения / В. С. Немчинов. – М., 1968. – С.15.
7. Поланья К. Экономика как институционально оформленный процесс / К. Поланья // Экономическая социология. – 2002. – № 2. – С. 62-73.
8. Радаев В. В. Социология рынков: к формированию нового направления / В. В. Радаев. – М., 2003. – 109 с.
9. Сільське господарство України: стат. Щоріч. за 2011 р. / [за заг. кер. Ю.М. Остапчука; Держкомстат України]. – К., 2011. – 369 с.

УДК 658.87

Власова Н. О., Ковінько О. С.

ТЕНДЕНЦІЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ У РОЗДРІБНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

Досліджено сучасний стан та тенденції розвитку торговельної мережі роздрібної торгівлі. Визначено основні процеси у динаміці та складі торговельної мережі, що свідчать про позитивний розвиток та деякі особливості процесів концентрації у роздрібній торгівлі України.

Ключові слова: концентрація, роздрібна торгівля, темпи зростання, товарооборот, торговельна мережа, тенденції розвитку.

Vlasova N., Kovinko O.

CONCENTRATION TRENDS IN RETAIL NETWORK OF UKRAINE

Modern condition and trends of the development of retail network are studied. Main processes in the dynamics and composition of retail network are determined, which tell about the positive development and some peculiarities of concentration processes in retail trade in Ukraine.

Keywords: concentration, retail trade, rate of growth, commodity turnover, commercial network, development trends.